

Nr 89.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
anslag för budgetåret 1948/49 till läroboksnämnden.
(2:a avd.)*

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkt 171, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Läroboksnämnden för budgetåret 1948/49 beräkna ett förslagsanslag av 51 500 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 97 (under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 13 februari 1948) föreslagit riksdagen att till förenämnda ändamål anvisa ett förslagsanslag av 32 000 kronor. I jämförelse med innevarande budgetår innebär detta en anslagshöjning med 20 600 kronor. Därjämte har i propositionen föreslagits, att läroboksgranskningen jämväl i fortsättningen skall anförtros åt en fristående granskningsnämnd, att denna nämnd, läroboksnämnden, skall erhålla ändrad sammansättning samt att granskningens omfattning skall bli i huvudsak oförändrad. Beträffande propositionens innehåll i övrigt hänvisas, i den mån detsamma ej framgår av den följande redogörelsen, till propositionen.

Propositionen.

Kungl. Maj:ts förslag grundar sig på ett av särskilt tillkallade sakkunniga — 1945 års lärobokskommitté — den 17 juni 1947 avgivet betänkande om granskning och antagning av läroböcker (SOU 1947: 51).

*Den nuvarande läroboksnämndens
organisation m. m.*

Nämnden består av sju ledamöter och sju suppleanter, förordnade av Kungl. Maj:t tills vidare för en tid av tre år. Av ledamöterna representera tre de allmänna intressena och fyra ledamöter särskilda utbildningsområden, nämligen en företrädesvis gymnasiet och lyceet, två företrädesvis folk- och småskolan, fortsättningsskolan samt nomadskolan och en företrädesvis hithörande läroanstalter i övrigt. Nämndens uppgift är huvudsakligen att efter granskning av läroböcker upprätta en förteckning över sådana böcker, som må användas vid undervisningen i allmänna läroverk, kommunala gymnasier, flickskolor och mellanskolor, praktiska mellanskolor, högre folkskolor, folk- och småskolor, nomadskolor, fortsättningsskolor samt under skolöverstyrel-

sens inseende stående privatläroverk. De beslut, nämnden fattar i fråga om uppförande av lärobok å läroboksförteckningen samt om uteslutande av lärobok ur densamma, skola underställas skolöverstyrelsen för prövning. Fin-
ner överstyrelsen sig icke kunna godkänna nämndens beslut, skall överstyrelsen, om nämnden sådant påkallar, hänskjuta ärendet till Kungl. Maj:ts avgörande.

Behovet av läroboksgranskning.

Departementschefen har i likhet med *kommittén* och *skolöverstyrelsen* funnit ett klart framträdande behov alltjämt föreligga av en statlig granskning av läroböcker. Det vore nämligen otvivelaktigt, framhåller departementschefen, att granskningen haft en ej ringa betydelse såväl ur ekonomisk som — ej minst — ur pedagogisk synpunkt.

Granskningsorganets ställning och sammansättning.

Kommittén har övervägt möjligheten att förlägga granskningen av läroböcker till skolöverstyrelsen men av såväl psykologiska som organisatoriska skäl funnit en fristående nämnd vara att föredraga. Ordförandeskapet i denna borde liksom i den nuvarande nämnden anförtros åt en person, som representerade de allmänna intressena och lekmännen och som vore obunden av fackmännens speciella synpunkter. I övrigt borde i nämnden ingå ytterligare tre lekmän, två representanter för skolöverstyrelsen, en representant för överstyrelsen för yrkesutbildning samt fyra lärare, av vilka en skulle tjänstgöra som psykologisk sakkunnig. Antalet ledamöter skulle sålunda vara 11. Vid fattande av beslut i granskningsfrågor skulle deltaga sju av nämndens ledamöter, nämligen de fyra lekmännen, den psykologiskt sakkunnige, en representant för vederbörande överstyrelse samt den lärare, som närmast företrädde den skolform, för vilken ifrågavarande böcker vore avsedda. De fem förstnämnda skulle deltaga i alla granskningsbeslut och utgöra den permanenta delen av nämnden, medan de två sistnämnda endast skulle deltaga i beslut rörande böckerna för de skolformer, de närmast representerade.

Kommittén har vid utformandet av detta förslag förutsatt, att läroboksgranskningen skulle omfatta jämväl sådana läroböcker, som användas vid läroanstalter under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Skolöverstyrelsen har i fråga om granskningens förläggning uttalat, att det ingalunda framstode såsom klart utrett, att en fristående nämnd vore den bästa lösningen av denna fråga i dess helhet. Överstyrelsen hade därför ansett sig sakna anledning att gå in på frågan om granskningsorganets sammansättning men dock som sin mening velat framhålla, att lekmännen, även om granskningen förlades till skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkes-

utbildning, kunde befrämja granskningsarbetet i viktiga avseenden och därför även i fortsättningen borde medverka vid läroboksgranskningen.

Statskontoret, som icke haft något i princip att erinra mot kommitténs förslag, har dock ansett önskvärt att antalet ledamöter i den föreslagna granskningsnämnden nedbringades. Detta skulle kunna ske genom att den psykologiskt sakkunnige läraren icke inginge bland ledamöterna utan endast anlätades såsom expert. Under sådana förhållanden skulle antalet lekmän i nämnden kunna begränsas till tre.

Statens läroboksnämnd, som ansett det nuvarande antalet lärarrepresentanter böra bibehållas i nämnden, har däremot icke funnit tillräckliga skäl föreligga för att en ledamot skulle särskilt företräda den psykologiskt pedagogiska sakkunskapen. Samtliga representanter för skolöverstyrelsen och lärarkåren finge förutsättas företräda denna sakkunskap. För bedömningen av läroböckerna ur psykologisk-pedagogisk synpunkt borde nämnden, där den så funne önskvärt och lämpligt, kunna tillkalla såsom rådgivare någon i skolornas arbetsförhållanden speciellt bevandrad psykolog-pedagog.

Departementschefen har funnit övervägande skäl tala för att granskningen alltjämt handhaves av en fristående nämnd samt har härom anfört följande.

Det är uppenbart, att med tanke på den synnerligen viktiga roll, läroböckerna spela vid skolundervisningen, de spörsmål, som avse dessa böcker, måste vara av det största intresse för det ämbetsverk, som har ledningen av skolväsendet till sin uppgift, och det synes mig likaledes uppenbart, att åt skolöverstyrelsen bör i tillräcklig utsträckning givas tillfälle att göra sitt inflytande gällande i fråga om läroböckers tillkomst, användning m. m. Att uppfylla de krav, som överstyrelsen i detta hänseende måste ställa, på det sätt överstyrelsen nu synes tänka sig, eller genom att överflytta läroboksgranskningen till överstyrelsen, är givetvis möjligt och kan motiveras ur vissa synpunkter. Men skäl till tveksamhet finnas också. En dylik överflyttning skulle medföra en ej oväsentlig utökning av ett ämbetsverk, som redan nu måste betecknas som mycket stort. Och därtill kommer, att den statliga granskningsnämnden under ett antal år fungerat och enligt vittnesbörd från olika håll på ett förtjänstfullt sätt fyllt sin uppgift. Att nu bryta kontinuiteten i granskningsarbetet skulle av flera skäl knappast kunna lända saken till nytta, och jag kan därför ej tillstyrka, att granskningen förlägges till skolöverstyrelsen. Å andra sidan är det självklart, att överstyrelsen icke kan skjutas åt sidan vid lösningen av dessa frågor, och det återstår alltså att överväga, vilken form överstyrelsens medverkan härutinnan bör givas. Hittills har överstyrelsen haft att pröva nämndens beslut om uppförande eller uteslutande av lärobok. Skolöverstyrelsen har således ej deltagit i den förberedande granskningen inom läroboksnämnden utan medverkat vid frågornas avgörande först sedan nämnden fattat sin ståndpunkt, men då — bortsett från eventuella besvär — med slutgiltig myndighet. Lärobokskommittén har uttalat sig för en sådan ändring härutinnan, att nämndens underställningsskyldighet skulle upphöra. I stället har kommittén tänkt sig att

överstyrelsen skulle genom två av sina ledamöter bliva permanent representerad i nämnden. Kommitténs förslag, åt vilket jag ger min anslutning, ger skolöverstyrelsen möjlighet att på ett direkt och ingående sätt följa granskningen av en lärobok allt ifrån början och jämväl att under arbetets gång göra sitt inflytande gällande. Överstyrelsens prövningsrätt skulle visserligen därigenom upphöra, men det förefaller mig, som om överstyrelsens inflytande knappast skulle i realiteten minskas, om än dess befogenhet formellt skulle begränsas. Härtill kommer enligt kommitténs förslag reservationsrätt för nämndens ledamöter med ty åtföljande möjlighet till hänvändelse till vederbörande överstyrelse — för överstyrelsen jämväl till Kungl. Maj:t.

I fråga om nämndens sammansättning i övrigt har departementschefen, som icke velat förorda en utsträckning av granskningen till att omfatta jämväl läroböcker vid läroanstalter under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning, föreslagit den ändringen i förhållande till kommitténs förslag, att i nämnden icke skall ingå någon representant vare sig för nämnda överstyrelse eller för skolor under dess inseende. Nämnden skulle härigenom komma att bestå av fyra lekmän, av vilka en skulle vara nämndens ordförande, två representanter för skolöverstyrelsen (en för dess läroverksavdelning och en för dess folkskolavdelning), en psykologisk-pedagogisk fackman, en lärare, representerande de högre skolorna, och en lärare, representerande de lägre skolorna, eller tillhoppa nio ledamöter. Suppleanter för dessa ledamöter skulle utses som nu.

Departementschefen har vidare uttalat sin anslutning till ett av kommittén framlagt förslag att giva suppleanterna för lärarledamöterna en mer aktiv uppgift genom att de skulle få ständigt deltaga i ärendenas behandling utan att dock ha rösträtt. Departementschefen har funnit, att detta förslag, som tydligen vid sitt realiserande medför vissa kostnader, vore värt beaktande och att det borde kunna bidra till att göra nämndens arbete mer effektivt.

G r a n s k n i n g e n s u p p g i f t e r .

Kommittén har angivit åtskilliga uppgifter av positiv art, som enligt kommitténs mening i fortsättningen borde åligga läroboksnämnden. Kommittén nämner kontakt med den vetenskapliga forskningen, med utvecklingen på de olika ämnesområdena och med den utländska utvecklingen, utgivandet av en periodisk publikation för läroboksfrågan, rådgivande funktion för nämnden, initiativ till författandet av läroböcker genom att uppmåna lämpliga personer att författa eller omarbota läroböcker och genom att anordna pristävlingar samt åtgärder för praktisk prövning av läroböcker, innan nämnden tagit definitiv ställning till deras godkännande.

Departementschefen har ifråga om dessa positiva uppgifter uttalat, att det vore möjligt, att flera bland dem, om de utfördes, skulle kunna verksamt bidra till ett gott resultat av nämndens arbete. Anskaffande av utländsk

lärobokslitteratur borde dock ske genom pedagogiska biblioteket. Vidare syntes en särskild lärobokstidskrift knappast böra komma ifråga. Behovet härav syntes i allt väsentligt kunna tillgodoses genom den publikationsserie, som skolöverstyrelsen hemställt om att få utgiva och i vilken läroboksnämnden avsåges få disponera erforderligt utrymme för meddelanden om förändringar i läroboksförteckningen. Beträffande kostnaderna för nämnda publikationsserie har överstyrelsen meddelat, att en byråsekreterare inom överstyrelsen komme att sköta det löpande arbetet samt att särskilda medel därför endast erfordrades för bestridande av trycknings- och distributionskostnaderna. Dessa beräknade överstyrelsen till omkring 22 000 kronor per år. Denna kostnad motvägdes emellertid av besparingar därigenom att exempelvis utgifter för tryckning av vissa sammanställningar av föreskrifter och för stenciler m. m. komme att nedbringas genom publikationens utgivande. Statskontoret har icke haft något att erinra mot förslaget att utgiva en särskild publikationsserie med av överstyrelsen angivet innehåll men har ansett riksdagens medverkan vara erforderlig för ett bifall till framställningen. Då utgivandet av en dylik publikation enligt departementschefens mening bland annat skulle främja strävandena att förenkla och effektivisera förvaltningsförfarandet, har han för sin del förordat förslaget. Departementschefen har slutligen framhållit, att därest riksdagen icke framställde erinran här emot, torde Kungl. Maj:t framdeles vilja lämna skolöverstyrelsen medgivande att utgiva nämnda publikationsserie.

Granskningens omfattning.

Som i det föregående omnämnts föreslår kommittén, att den granskning, som sker genom statens läroboksnämnd, skulle utvidgas också till läroböcker, som användas vid läroanstalter under inseeende av överstyrelsen för yrkesutbildning. Beträffande folkhögskolornas böcker påyrkar kommittén icke någon central statlig granskning, ej heller i fråga om folk- och småskoleseminariernas för lärarutbildning avsedda läroböcker. Kommittén föreslår slutligen, att försvarets läroverk och de olika vapenslagens underbefälsskolor (stamskolor) i avseende på icke militära böcker upptagas bland de läroanstalter, vilkas läroböcker skola underkastas granskning.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har avstyrkt förslaget om att även läroböcker för yrkesutbildande skolor skulle granskas av läroboksnämnden bland annat med hänsyn till behovet av snabb anpassning av läroböcker (kompendier) och annan undervisningsmateriel.

Departementschefen har avböjt förslaget om granskning av yrkesutbildande skolors läroböcker. Vidare har departementschefen i likhet med kommittén ansett granskning icke böra ifrågakomma av de vid folkhögskolor samt folk- och småskoleseminarier använda läroböckerna.

A n s l a g s b e r ä k n i n g.

Kostnaderna för en läroboksnämnd av den i propositionen föreslagna omfattningen ha av *departementschefen* beräknats till 32 040 kronor, eller i avrundat tal 32 000 kronor, enligt följande sammanställning.

Sekreterare

ersättning för mistade avlöningsförmåner	kronor	6 400
300 dagarvoden à 8 kronor	»	2 400
Skrivhjälp	»	3 000
Ordförande, årsarvode	»	1 608
Ledamöter, årsarvoden à 804 kronor	»	6 432
Kostnader för 25 sammanträden (dagarvoden, ersättning för mistade avlöningsförmåner samt resekostnads- och traktementsersättningar)	»	4 300
Arvoden till granskningsexperter	»	5 500
Expenser	»	2 400

Summa kronor 32 040.

Utskottet.

Utskottet delar departementschefens uppfattning om att en granskning av läroböckerna vid våra högre och lägre läroanstalter väsentligen av den art, som för närvarande förekommer, allt fortfarande bör äga rum. Utskottet har även funnit de skäl, departementschefen anfört för bibehållandet av ett fristående granskningsorgan bärande och tillstyrker därför en dylik anordning.

Beträffande nämndens sammansättning har departementschefen förordat vissa avvikelser från nuvarande förhållanden. För närvarande består nämnden av sju ledamöter och lika många suppleanter. Av ledamöterna representera tre de allmänna intressena och de fyra återstående särskilda utbildningsområden, nämligen en företrädesvis gymnasiet och lyceet, två företrädesvis folk- och småskolan, fortsättningsskolan samt nomadskolan och en företrädesvis de läroanstalter i övrigt, vilkas läroböcker äro föremål för granskning av nämnden. Enligt departementschefens förslag skulle nämnden bestå av nio ledamöter, nämligen fyra lekmän, av vilka en skulle vara nämndens ordförande, två representanter för skolöverstyrelsen (en för dess läroverksavdelning och en för dess folkskolavdelning), en psykologisk-pedagogisk fackman samt två lärare, varav den ene representerande de högre och den andra de lägre skolorna. För dessa ledamöter skulle utses suppleanter.

Utskottet har vid sin prövning av förevarande spørsmål visserligen erkänt betydelsen av den psykologisk-pedagogiska sakkunskapens medverkan, men icke funnit tillräckliga skäl föreligga för att denna sakkunskap skulle företrädas genom en särskild ledamot i nämnden. Statens läroboksnämnd har i sitt remissyttrande intagit samma ståndpunkt och framhållit, att samtliga

ledamöter, som skulle representera skolöverstyrelsen och lärarkåren, torde företräda nämnda sakkunskap, varför det syntes tillräckligt, att nämnden för bedömning av läroböckerna ur psykologisk-pedagogisk synpunkt erhöle möjlighet att vid behov såsom expert anlita person, som besatte speciell dylik sakkunskap. Jämväl utskottet finner det tillfyllest, att ifrågavarande ändamål tillgodoses på nyss angivet sätt. Såsom en konsekvens av den sålunda förordade minskningen av antalet lärarrepresentanter i nämnden bör enligt utskottets mening även antalet lekmannarepresentanter nedbringas med en eller alltså från fyra till tre. Då den av departementschefen föreslagna sammansättningen av nämnden icke i övrigt givit utskottet anledning till erinran kommer således nämnden vid bifall till vad utskottet föreslagit att bestå av sju ledamöter, varav tre lekmän, av vilka en skulle vara nämndens ordförande, två representanter för skolöverstyrelsen samt två lärarrepresentanter. Den minskning av ledamöternas antal, som utskottet förordat, synes utskottet vara ägnad att på ett gynnsamt sätt påverka nämndens verksamhet.

Utskottet får i detta sammanhang framhålla, att det pågående utredningsarbetet på skolväsendets område och den förestående omprövningen av skolöverstyrelsens organisation måhända kan komma att framdeles föranleda ett förnyat övervägande av frågan om läroboksgranskningens lämpliga anordnande.

Departementschefen har i anslutning till förslag av 1945 års lärobokskommitté förutsatt, att suppleanterna för lärarledamöterna skulle erhålla en mer aktiv uppgift därigenom att de skulle äga att närvara vid nämndens sammanträden och deltaga i ärendenas behandling, men ej i besluten. Utskottet har funnit denna anordning ändamålsenlig.

Vad departementschefen anfört i fråga om de uppgifter av positiv art, som i fortsättningen skulle åligga läroboksnämnden, och omfattningen av det nämnden åvilande granskningsarbetet har icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet delar således departementschefens uppfattning därom, att granskning icke lämpligen bör ifrågakomma av läroböcker, som användas vid läroanstalter under inseeende av överstyrelsen för yrkesutbildning, vid folkhögskolor eller folk- och småskoleseminarier.

Departementschefens beräkning av medelsbehovet för läroboksnämnden för nästa budgetår har icke i och för sig föranlett erinran från utskottets sida. Utskottets ställningstagande i det föregående till frågan om nämndens sammansättning medför emellertid en minskning av anslagsbehovet, vilken torde kunna beräknas till i runt tal 1 000 kronor. Anslaget bör således uppföras med 31 000 kronor. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga föreskrifter rörande anslagets disposition.

Utskottet vill slutligen framhålla, att utskottet icke funnit något att erinra mot att Kungl. Maj:t lämnar skolöverstyrelsen medgivande att utgiva

den ovan omnämnda publikationsserien, vari läroboksnämnden bör få disponera erforderligt utrymme.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,
att riksdagen må i anledning av Kungl. Maj:ts förslag
till *Läroboksnämnden* för budgetåret 1948/49 under åttonde
huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 31 000 kronor.

Stockholm den 27 april 1948.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Gränebo, Larsson, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Andrén, Mannerskantz, Gillström, Berling, Gustav Emil Andersson och Ohlon; samt

från andra kammaren: herrar Eriksson i Stockholm, Skoglund i Dovers-
torp, Svensson i Grönvik, Bergström, Falla, Rubbestad, Wallentheim, Lind-
holm, Åkerström, Hoppe, Petterson i Degerfors och Persson i Svensköp.